

С. Є. БЕРЕЗІН*

КНИГА ПРО АФГАНСЬКЕ ТА ЧОРНОБИЛЬСЬКЕ ВИПРОБУВАННЯ

Ніточко І. І. Афганістан. Чорнобиль: Випробування трагедією: Березівський район. – Одеса, 2009. – 192 с., іл.

За два десятиріччя, що відділяють нас від існування Радянського Союзу, багато що зазнало докорінних змін, насамперед змінилося ставлення до подій тих часів. Вони вже стали невід’ємною частиною історії, але й досі викликають сумні спогади та завдають нестерпного болю тисячам й тисячам людей. Мабуть, немає жодного з мільйонів колишніх громадян “единой и могучей” імперії, хто б не знав та не пам’ятав двох слів, що навіки стали синонімами трагедії – Афганістан і Чорнобиль.

Не ставлячи за мету всебічно охопити та остаточно оцінити ці історичні події, І.І.Ніточко у своїй

новій книзі розповідає про участь мешканців Березівського району Одеської області у бойових діях радянського військового контингенту на території Афганістану у 1979-1989 рр. та у ліквідації наслідків аварії, що сталася у 1986 р. на Чорнобильській АЕС. Виникає запитання: чому мешканців саме цього регіону Одещини було обрано на роль головних героїв дослідження?

Відповідь міститься у біографії самого автора – Івана Івановича Ніточка. Він народився на українській території, яка невдовзі була передана до складу на той час вже “братской” Польщі. Так маленький хлопчик уперше зіткнувся із впровадженням рішень радянського уряду, а його родина змушена була облаштуватися на новому місці – у с. Маринове Березівського району Одеської області. Саме

* *Березін Сергій Євгенович* – головний науковий співробітник відділу інформації, використання документів та зовнішніх зв’язків Державного архіву Одеської області.

тут І. І. Ніточко отримав другу батьківщину: навчався у Маринівській школі, звідси пішов до лав Радянської Армії, після повернення працював агрономом, бригадиром, потім – головою Маринівської сільради, секретарем парторганізації радгоспу, головою колгоспу. За часів СРСР він займав різні виборні посади в управлінському і партійному апаратах Березівського району, з 1986 р. обіймав посади голови районної ради та першого секретаря райкому партії.

Знання та багаторічний досвід І. І. Ніточка сталися у пригоді при розбудові незалежної держави: у 1991 р. його було обрано головою Березівської районної ради народних депутатів та призначено представником Президента України в Березівському районі Одеської області; у 1995-2003 рр. І.І.Ніточко працював на посаді голови Березівської районної державної адміністрації. Закономірно, що саме цей квітучий край, де проходила його трудова діяльність, став для автора книги предметом наукового, краєзнавчого інтересу.

“Задум розповісти про Березівщину, її доброзичливих, працюючих людей, про події, факти, спогади виник у мене у 2003 році, – згадує дослідник, – тоді ж почав збирати матеріали для невеликого опису. Час коригував мій задум, бо матеріалів збиралося все більше і більше”¹. Нові обрії для втілення цього задуму намітилися з призначенням І. І. Ніточка на посаду директора Державного архіву Одеської області.

І. І. Ніточко ініціював розробку регіональної програми “Архів – захист історичної пам’яті Одещини”, затвердженої у 2003 р. Одеською обласною радою. У проєкті передбачалося реалізувати цілий комплекс заходів щодо покращення зберігання архівних фондів, збільшення їхньої кількості, сприяння у використанні документальних матеріалів у науково-краєзнавчих дослідженнях та в цілому – популяризації архівної справи, культурної спадщини регіону².

Ініціатор проєкту одразу ж став одним із його активних виконавців; тож не дивно, що особливу увагу І. І. Ніточко приділив саме минувшині рідного краю. Результатом багаторічних пошуків стало його перше дослідження “Березівський район: історія, люди, події” (2006). *“Інформації, що була зібрана в результаті звернень до міського, селищного й сільських голів, керівників структурних підрозділів райвиконкому та райдержадміністрації, політичних і громадських діячів, багатьох жителів Березівщини, виявилось достатньо, щоб ознайомити читачів з історією району”*, – зазначалося у передмові³.

Загальний нарис було доповнено географічною характеристикою та інформацією про зміни у адміністративно-територіальному розподілі; історичними довідками про окремі населенні пункти району; розділами про релігійне життя, розвиток освіти та медицини, діяльність районної газети та друкарні, елеватора, банківських та інших установ; спогадами відомих березівчан; документальними свідченнями про депортацію

українців із Польщі у 1944–1951 рр. У книзі наведено списки мешканців району – кавалерів вищих нагород СРСР та України, списки воїнів-березівчан, що не повернулися додому після Великої Вітчизняної війни, списки радянських військових, загиблих у 1941–1945 рр. та похованих на території Березівського району.

Однак всебічно висвітлити усі сторінки минувшини та сучасного життя цілого району у одній монографії виявилось практично неможливим. Разом з тим деякі аспекти привернули особливу увагу дослідника, а подальший пошук матеріалу надав багато нової інформації. Задіявши широке коло джерел – архівні документи, свідоцтва та спогади, – І. І. Ніточко дослідив історію рідного села Маринове (2008, у спів-авторстві з сестрою – Л. І. Римяк) та продовжив знайомити читача з маловідомими сторінками минувшини рідного краю у монографіях “Правда про Голодомор на Одещині. Березівський район” (2008), “Окупація. Березівський район” (2008), “Освіта: Документи. Факти. Спогади: Березівський район” (2009).

Наступна книга – “Афганістан. Чорнобиль: Випробування трагедією” (2009) – висвітлює події недавнього минулого. Точніше – це дві книги, об’єднані під однією обкладинкою. Чому? – *“Обидві трагедії жителям району принесли лише горе, – відповідає на це запитання І. І. Ніточко, – у цього горя є конкретні “автори”. Адже є ті, хто приймав рішення про введення військ до Афганістану, є і ті, хто безпосередньо винен у аварії на ЧАЕС. А героїв цих книжок об’єднує сміливість, героїзм, самовідданість”*⁴.

Хто винен у тому, що у мирний для країни час гинули люди? Серед дослідників існують різні оцінки цих трагедій, але важко не погодитися з автором: страшну війну на території іншої держави розпочало колишнє керівництво Комуністичної партії Радянського Союзу⁵; та хоча й відомі імена безпосередньо причетних до техногенної катастрофи, що сталася через вісім років, – саме вище керівництво країни винувате у приховуванні інформації від громадян, які з радістю йшли на першотравневі демонстрації, під нещадне випромінювання...

І. І. Ніточко не ставить своєю метою надати нові джерела для підтвердження цих сумних фактів – вони вже добре відомі фахівцям і громадськості, завдяки публікаціям у спеціальній літературі та виданнях для широкого кола читачів. Важливо те, що за часів незалежності з’явилася можливість дослідження “афганської” та “чорнобильської” проблем безпосередньо на ґрунті документальних матеріалів з фондів архівних установ України⁶. У той же час особливої уваги заслуговують інші джерела – насамперед спогади учасників бойових дій в Афганістані та ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції.

Перша частина книги І. І. Ніточка присвячена трагічним подіям, що відбувалися під час миротворчої операції радянських військ у Афганістані. На сторінках видання опубліковано більше трьох десятків спогадів: солдат, що були призвані до лав Радянської Армії з населених пунктів Березівського району, офіцерів авіаційного полку, що розташовувався у смт. Раухівка, представників спілки ветеранів Афганістану, що нині мешкають в Одеській області. У книзі вміщено портрети та короткі біографії тридцятьох воїнів-інтернаціоналістів; більшість з них були нагороджені орденами та медалями, але – вже помертно. Також автор подає списки учасників бойових дій в Афганістані, які стоять на обліку в районному військовому комісаріаті; списки тих осіб, що повернулися з війни інвалідами; списки померлих воїнів, котрі мешкали в Березівському районі.

Розповідь про другу трагедію кінця радянської епохи – аварію на Чорнобильській АЕС – І. І. Ніточко розпочинає з власних спогадів. Як керівник району, він особисто займався прийомом дітей з чорнобильської зони та організував допомогу з облаштування постраждалих на нових місцях проживання. Автор надає стислий хронологічний огляд трагедії; далі – особисто свідчать учасники трагічних подій. За текстом йдуть списки постраждалих жителів Березівського району та військовослужбовців Раухівського гарнізону, що брали участь у ліквідації наслідків Чорнобильської аварії (четверо з тридцяти п'яти отримали нагороди, сімнадцять – залишилися інвалідами).

Книга І. І. Ніточка присвячена простим та звичайним людям, що мужньо та з честю витримали суворі випробування долі. Трагічні події скоротили життя багатьом з них та саме завдяки їхньому подвигу ми продовжуємо жити. Тому й потрібно не забувати про героїзм цих людей, пишатися їхніми вчинками, на їхньому прикладі виховувати своїх нащадків. А щоб *пам'ятати* – необхідно *знати*. Саме цієї мети досягла нова книга.

¹ Ніточко І. І. Березівський район: історія, люди, події. – Одеса, 2006. – С. 3.

² Ніточко І. І. Регіональна програма “Архів – захист історичної пам’яті Одещини”: погляд у майбутнє архівної справи // Архіви Одещини: 1920–2005. – Одеса, 2005. – С. 17.

³ Ніточко І. І. Березівський район: історія, люди, події. – С. 5.

⁴ Ніточко І. І. Афганістан. Чорнобиль: Випробування трагедією: Березівський район. – Одеса, 2009. – С. 188.

⁵ Там само. – С. 6.

⁶ Див., напр.: Нецька Л. Галузевий державний архів Міністерства оборони України: історія, склад і тематика документів // Архіви України. – 2004. – № 1–2. – С. 173–174; Барановська Н. Архівні джерела вивчення чорнобильської катастрофи // Архіви України. – 2007. – № 1–3. – С. 185–199, *та ін.*